

составляющей научно-исследовательского среды морского высшего учебного заведения, основные направления ее осуществления и условия организации.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, научно-исследовательская среда, курсанты, высшие учебные заведения морского профиля.

Dyagileva O.S.

SCIENTIFIC-RESEARCH WORK OF STUDENTS AS AN IMPORTANT CONSTITUENT OF THE SCIENTIFIC-RESEARCH ENVIRONMENT OF MARITIME PROFILE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The problem of scientific-research work of students of higher educational institutions of the maritime profile is considered in the article. It is substantiated that the implementation of good quality training, forming of professional competences of the specialist of maritime profile is impossible without interaction of the educational and scientific-research components, because only under such circumstances higher maritime educational institutions graduate specialists who are up the requirements of scientific and technical progress, modern sociocultural norms, and the global labor markets heads. The essence of cadets' scientific-research work as an integral part of the scientific-research environment of the maritime university is described the main directions of its implementation and the conditions of the organization are outlined. The author singles out the following productive directions for research cadets: participation in the implementation of scientific research departments, in all-Ukrainian olympiads and competitions of student's scientific works, approbation of results of scientific research cadets at student conferences, workshops etc. Regular way purchases of scientific knowledge, abilities and skills help future specialists form relevant competence for selected activities in the marine sector, they contribute to the development of creative personality traits, creation of conditions for the generation of ideas and the ability to implement them in practical activity. With this aim, the formation of corresponding scientific environment in higher education institutions of maritime profile.

Key words: research, scientific-research environment, students, higher education institutions of maritime profile.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 377.5

Жорова І.Я.*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто психолого-педагогічні основи формування професійних цінностей майбутнього фахівця.

Автором проаналізовано зміст поняття «цінність» і визначено складові системи професійних цінностей, яка включає цінності-цілі, цінності-засоби, цінності-відносини, цінності-знання, цінності-якості.

У статті також розкрито зміст педагогічних технологій (контекстного навчання, проектної діяльності, розвитку критичного мислення, евристичного навчання, продуктивного навчання, ігрового моделювання, групового навчання, кооперативного навчання), застосування яких сприяє формуванню професійних цінностей майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійні цінності, індивідуальна особистісна система професійних цінностей, підготовка майбутніх фахівців, педагогічні технології.

* Жорова І.Я.*

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до питань освіти і виховання, що зумовлено переорієнтацією освітньої системи відповідно до реалій науково-технічного і соціального розвитку країни, світових процесів глобалізації й інтеграції.

Актуальність проблеми професійного й особистісного розвитку визначається значущістю професійної діяльності в житті людини, успішність і якість якої зумовлена психологічними особливостями, а також важливістю творчої реалізації дорослої людини, передусім у сфері професійної діяльності. Тож інтерес багатьох учених і практиків до цієї проблеми спричинений зростанням і безперервним оновленням вимог суспільства до зрілості особистості і майстерності професіонала.

Мета професійної освіти сьогодні полягає в підготовці компетентного фахівця, здатного реалізувати професійно-предметні компетенції, уміти обирати цільові й смислові установки професійної діяльності. Саме тому освіта в умовах переоцінки цінностей в суспільстві має бути орієнтована не тільки на засвоєння професійних знань, а й на особистісне зростання і розвиток, формування професійних цінностей майбутнього фахівця.

За останні десятиліття дискурс дослідження проблеми формування цінностей особистості здійснювався багатьма вченими, педагогами і психологами. Питання структури і класифікації, особливостей формування цінностей висвітлені у працях С. Анісімова, О. Борковської, О. Головахи, Б. Додонова, І. Беха, В. Сластьоніна та ін. Безпосередньо роль і значення цінностей і ціннісних орієнтацій особистості в професійному самовизначенні та професійній діяльності були предметом наукових пошуків О. Годовалої, В. Ядова та ін.

Мета статті – розглянути психолого-педагогічні основи формування професійних цінностей майбутнього фахівця.

Дослідники, розглядаючи феноменологію цінностей, відзначають, що поняття «цінність» є міждисциплінарним; вивчається філософією, психологією, педагогікою, соціологією, культурологією. Аналіз наукових розвідок засвідчує, що формування професійних цінностей майбутніх фахівців перебуває на стадії інтенсивного розвитку і використання різних засобів для вирішення означеного завдання підвищує ефективність роботи у цьому напрямі. Цінності – це синтез, почуттів, уподобань і дій, що посідають важливе місце в загальній структурі особистості і сприяють визначенню її життєвих позицій. Психолого-педагогічний зміст поняття «цінність» включає залежність цінностей особистості від потреб суспільства. У такому разі суб'єкт сам є цінністю, а цінності трактуються як елементи структури свідомості особистості [1].

Щодо формування професійних цінностей як важливої складової у підготовці та професійному становленні майбутнього фахівця, то ми поділяємо думку С. Єрмакової, яка вважає, що передумовою формування професійних цінностей є зростання його професійної позиції, що розглядається як складна система цінностей особистості, де установки, інтереси, світоглядні категорії та ставлення суб'єкта до загальнолюдських цінностей на єдиній основі регулюють практичну діяльність. Наявність професійних цінностей забезпечує сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає людину до творчого пошуку, удосконалює у свідомості студента умовну модель майбутньої фахової діяльності, яка буде орієнтиром для професійного саморозвитку [3].

Дослідники відзначають надзвичайну різноманітність і суперечливість професійних цінностей. Розглядаючи їх як умову і певний вид діяльності, вони поділяють цінності на рівні: індивідуальний особистісний (аксіологічне «Я» фахівця), професійно-груповий (сукупність принципів, що регулюють діяльність в окремих професійних групах), суспільний (характер і зміст суспільної свідомості). Таким чином, у діяльності об'єктивні професійні цінності суб'єктивуються на практиці, що зумовлює формування індивідуальної концепції сенсу професійної діяльності фахівця і є показником його особистісного розвитку [6].

Асимілюючи суспільні й професійно-групові цінності, фахівець будує свою індивідуальну особистісну систему цінностей. Ця система включає:

- цінності, що розкривають значення і сенс професійної діяльності фахівця (цінності-цілі);
- цінності, що розкривають значення способів і засобів здійснення професійної діяльності (цінності-засоби);
- цінності, що розкривають значення і сенс стосунків як основного механізму функціонування цілісної професійної діяльності (цінності-відносини);
- цінності, що розкривають значення і сенс знань у процесі здійснення професійної діяльності (цінності-знання);
- цінності, що розкривають значення особистісних якостей фахівця (цінності-якості) [2].

Професійні цінності лежать в основі ґрунтового підходу до професійної підготовки фахівців з будь-якої професії. Формування професійних цінностей у вищих навчальних закладах (ВНЗ) не повинно мати стихійного характеру, а має стати цілеспрямованим процесом, що регулюється організаційно, економічно, методично. Формувати професійні цінності потрібно починати з моменту вступу до ВНЗ і здійснювати цей процес протягом усього навчання.

Організація навчального процесу у ВНЗ технологічно повинна забезпечити формування професійних цінностей майбутніх фахівців, що зумовлює сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає людину до творчого пошуку, удосконалює в свідомості студента умовну модель майбутньої фахової діяльності, яка слугуватиме орієнтиром для професійного саморозвитку. Зокрема слід звернути увагу на особливу важливість таких педагогічних технологій, як технологія контекстного навчання, проектна діяльність, технологія розвитку критичного мислення, евристичного навчання, продуктивного навчання, ігрового моделювання, групового навчання, кооперативного навчання.

Більшість конструктивних перетворень у системі цінностей особистості відбуваються в груповому контексті. Ще К. Левін [5] дійшов висновку, що для того, щоб виявити й змінити форми поведінки та виробити нові, люди повинні вчитися бачити себе такими, якими їх сприймають інші. І оскільки в груповій роботі студенти навчаються, спостерігаючи поведінку один одного, то вони мають можливість побачити динаміку позитивних змін, що відбуваються як у групі, так й у власній поведінці.

Ефективність реалізації технології групового навчання зумовлена такими чинниками:

- організація колективної пізнавальної діяльності студентів;
- забезпечення позитивного емоційного мікроклімату;
- чіткий розподіл обов'язків;
- організація навчальної взаємодії, що потребує включення в спільну роботу кожного та передбачає індивідуальну відповідальність;
- рефлексія, яка включає аналіз колективної роботи та самоаналіз.

Одним із варіантів організації групової діяльності є технологія кооперативного навчання, що передбачає роботу в малих групах.

Слід зазначити, що форма взаємодії студентів у групах може бути різною: спільно-індивідуальна, спільно-послідовна і спільно-взаємодіюча. Спільно-індивідуальна форма передбачає представлення підсумків власної діяльності кожного учасника, що обговорюються, і обирається доцільний варіант (найхарактерніше для технології організації групової взаємодії). При спільно-послідовній результат діяльності кожного учасника є фрагментом, необхідним для побудови загальної відповіді (найхарактерніше для технології кооперативного навчання). Спільно-взаємодіюча форма передбачає вибір певних аспектів рішення завдання, на основі яких приймається групове рішення.

Моделювання не лише предметного, але і соціального змісту професійної діяльності майбутнього фахівця забезпечується під час реалізації технології контекстного навчання, переміщення студентів у площину суб'єктів реальних професійних ситуацій, ділових і навчальних ігор, яким характерні неоднозначність і суперечність можливих рішень. Подальший аналіз сприяє розвитку творчого професійного мислення, уявлення переростають у переконання, формується професійний світогляд, цінності-якості.

Технологія контекстного навчання складається з трьох базових форм діяльності: навчальна діяльність – з провідною роллю лекцій і семінарів; квазіпрофесійна – така, що втілюється в іграх, спецкурсах, спецсемінарах; навчально-професійна – практика на базі установ і закладів [4].

Проектна діяльність забезпечує оволодіння студентами сучасними знаннями й іншими інтелектуальними засобами; створення якісного продукту професійної діяльності; розвиток внутрішнього потенціалу. В організаційному навчанні, контролі та оцінюванні знань, умінь на основі методу творчих проектів викладач має можливість індивідуалізувати та інтенсифікувати навчальний процес.

Творча проектна діяльність студентів здійснюється поетапно, на кожному етапі формуються певні знання та вміння.

Виділяють основні етапи виконання творчого проекту.

1. Організаційний: пошук проблеми для розв'язання та визначення завдань дослідження, аналіз наявного досвіду розв'язання аналогічних завдань, висування гіпотези розв'язання задачі, аналіз майбутньої діяльності, обговорення методів дослідження, вибір оптимального варіанту, структурування змістовної частини проектів із зазначенням поетапних результатів.

2. Технологічний: збір, систематизація отриманих даних; самоконтроль своєї діяльності.

3. Захист проекту.

Виконуючи проекти, студенти визначають проблему, мету та завдання, які можуть постати перед ними у процесі професійної діяльності, знаходять шляхи їх розв'язання. Таким чином у них формуються цінності-знання та цінності-засоби.

Значний потенціал щодо формування професійних цінностей майбутнього фахівця містить технологія розвитку критичного мислення, яка передбачає рефлексивну взаємодію студентів на всіх етапах навчання: спільна постановка цілей, спільна навчальна діяльність, визначення міри досягнення запланованих результатів (рефлексія).

Слід відзначити, що реалізація технології критичного мислення передбачає використання різних методів навчання (дискусії, проекти, порт-фоліо, кейс-метод, круглі столи тощо), забезпечуючи при цьому відкритість та індивідуальний характер мислення.

Застосування цієї технології в навчальному процесі ВНЗ дозволяє організувати цілеспрямовану, змістовну діяльність, під час якої інтелектуальна робота студентів спрямована на розв'язання професійно орієнтованих завдань. У процесі вирішення дискусійних питань студенти знайомляться з теоретичними основами майбутньої професійної діяльності; учаться аналізувати, порівнювати, аргументувати, доводити свою думку; пропонують свої власні формування. Таким чином, у них формуються цінності-знання, представлені у вигляді теорій професійної діяльності; цінності-відносини, що в подальшому забезпечить обрання оптимального способу взаємодії з колегами.

Рефлексія як елемент технології розвитку критичного мислення передбачає визначення суперечностей між наявним і необхідним рівнем професійної компетентності, аналіз індивідуальних професійних якостей, що орієнтує студентів на постійне самовдосконалення, формує у них цінності-цілі.

Технології евристичного навчання спрямовані на розвиток продуктивних процесів мислення студентів і забезпечують оволодіння новими, раціональнішими варіантами дій у нестандартних професійних ситуаціях.

Одним із методів евристичного навчання є метод «мозкового штурму», що забезпечує активізацію колективної творчої діяльності. Особливістю його використання є проблемність пошукового завдання і можливість вибору різних варіацій його рішення, навіть тих, які гіпотетично не можуть бути результативними. Далі організовується обговорення кожної ідеї та підбиття підсумків про доцільність застосування обраного варіанту. Це дає можливість майбутнім фахівцям побачити безліч різних способів розв'язання одного професійного завдання та сприяє формуванню цінностей-засобів. При цьому розвивається творче мислення, уявлення трансформуються в переконання, формується професійний світогляд, цінності-якості.

Технологія продуктивного навчання передбачає організацію діяльності студентів, що формує вміння екстеріоризувати професійні знання.

Одним із методів, що повною мірою реалізовує ідеї продуктивного навчання, є кейс-метод. З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, який містить структурований опис ситуацій з реальної професійної діяльності. Кейс становить собою єдиний інформаційний комплекс, в якому висвітлюється певна ситуація в різних аспектах.

У педагогічній практиці склалися такі види кейсів за способом отримання первинної інформації: «польові» (що ґрунтуються на фактах із реального життя) й «описові» (що базуються на штучно створених ситуаціях) [7].

Переваги кейс-методу порівняно з традиційними формами організації навчальної роботи зі студентами полягають у тому, що його використання в навчальному процесі ВНЗ дає можливість розвивати у студентів аналітичні, дослідницькі, комунікативні навички і, як наслідок, забезпечує формування професійних цінностей майбутніх фахівців.

Використання технології ігрового моделювання дозволяє максимально наблизити навчальний процес у ВНЗ не лише до реальних умов взаємодії суб'єкта й об'єкта діяльності, але й до умов практичної взаємодії між студентами в умовах професійного середовища.

Цілісне представлення проблеми, що формується в ході ділової гри, стає базовим для загальної дискусії та розуміння її багатогранності. Відбувається придбання не стільки фактичного знання, скільки уміння погоджувати дії при розв'язанні професійно-орієнтованих проблем.

Проведення ділової гри передбачає не лише спільне відтворення реальних професійних ситуацій, але і наповнення їх змісту певними ролями всіх учасників. Надалі кожен із них, виходячи з вибраної рольової позиції, аналізує зовнішні і внутрішні чинники, визначає шляхи вирішення проблеми, прогнозує подальший розвиток подій, що забезпечує формування цінностей-засобів і цінностей-відносин.

Розглянувши педагогічні технології, слід зазначити багатовекторність їх напрямків у контексті формування професійних цінностей майбутнього фахівця.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми формування професійних цінностей майбутніх фахівців показав, що під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників утворюється індивідуальна особистісна система професійних цінностей, яка, інтегруючи установки, інтереси, світоглядні категорії і ставлення суб'єкта до загальнолюдських цінностей на єдиній основі, регулює практичну діяльність.

Формувати професійні цінності потрібно починати з моменту вступу до ВНЗ і здійснювати цей процес протягом усього навчання. Організація навчального процесу у ВНЗ технологічно повинна забезпечити формування професійних цінностей майбутніх фахівців, оскільки за таких умов формується сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, удосконалюється в свідомості студента умовна

модель майбутньої фахової діяльності, яка слугуватиме орієнтиром для професійного саморозвитку. Ефективними в контексті поставлених завдань є такі педагогічних технологій, як технологія контекстного навчання, проектна діяльність, технологія розвитку критичного мислення, евристичного навчання, продуктивного навчання, ігрового моделювання, групового навчання, кооперативного навчання.

Здійснений аналіз не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми, а засвідчує необхідність подальшого дослідження специфічних особливостей формування професійних цінностей для фахівців конкретних галузей.

Література:

1. Бурковська З. Є. Педагогічні умови формування професійних цінностей майбутніх фахівців аграрного профілю / З. Є. Бурковська // Наукові записки. Серія : Педагогіка. – 2011. – № 5. – С. 36-41.
2. Дубовницкая Т. Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов / Т. Д. Дубовицкая // Психологическая наука и образование. – 2004. – № 2. – С. 82-86.
3. Єрмакова С. С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Єрмакова С. С. – О., 2003. – 266 с.
4. Лаврентьев Г. В. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов / Г. В. Лаврентьев, Н. Б. Лаврентьева, Н. А. Неудахина. – Часть 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www2.asu.ru/cppkp/index.files/ucheb.files/innov/Part2/index.html>.
5. Левин К. Теория поля в социальных науках / Курт Левин ; пер. Е. Сурпина. – СПб. : Речь, 2000. – 368 с.
6. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : [монографія] / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ : Симфонія-форте; Полтава : Довкілля-К, 2009. – 500 с.
7. Присяжнюк Ю. С. Використання інноваційних технологій у післядипломній педагогічній освіті / Ю. С. Присяжнюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/prisjagnuk.pdf.

Жорова И.Я.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье рассмотрены психолого-педагогические основы формирования профессиональных ценностей будущего специалиста. Автором проанализировано понятие «ценности». Также определены составляющие системы профессиональных ценностей: ценности-цели, ценности-средства, ценности-отношения, ценности-знания, ценности-качества.

В статье также раскрыто содержание педагогических технологий (контекстного обучения, проектной деятельности, развития критического мышления, эвристического и продуктивного обучения, игрового моделирования, группового и кооперативного обучения), способствующих формированию профессиональных ценностей будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональные ценности, индивидуальная личностная система профессиональных ценностей, подготовка будущих специалистов, педагогические технологии.

Zhorova I.Y.

FORMING THE PROFESSIONAL VALUES OF FUTURE SPECIALISTS AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with psychological and pedagogical bases of forming the future specialist's professional values.

The analysis of scientific studies shows that professional values are considered as a complex system of personal values, where settings, interests, worldview categories, subject attitudes to universal values regulate practice activity on equal base. Considering them as a condition and a certain type of

activity they divided the values to the following levels: individual and personal, professional-group and social. In the process of assimilating social and professional-group values specialist builds his (her) individual personal system of values which includes values-goals, values-tools, values-attitudes, values-knowledge, values quality.

The way of organizing the educational process in higher educational institutions the technology of forming the professional values of future specialists should be provided. Its results should be a conscientious attitude to future professional activity, motivating people to creativity, improving the conventional model of future professional activities in student's mind that will serve as the guide for professional self-development. Particularly, attention should be paid to special importance of such educational technologies as technology of educational context, the project activity, technology of developing the critical thinking, heuristic learning, productive learning, game modeling, group and cooperative learning.

Key words: professional values, individual and personal system of professional values, training of future specialists, educational technologies.

УДК 371.132:373.3

Зверева Н.Л.*

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: АНАЛІЗ АКТУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасний етап розвитку системи освіти характеризується кардинальними змінами. Одним із головних завдань у галузі професійної освіти стає підготовка майбутніх учителів, що володіють не тільки сумою певних знань, умінь і навичок, але й мають багатий внутрішній потенціал численних властивостей і якостей. Перед педагогічною освітою постає завдання підготовки спеціалістів, здатних до організації ефективного педагогічного спілкування. У зв'язку з цим статтю присвячено проблемі педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів. У статті з'ясовується суть поняття «компетентність» і його відмінність від поняття «компетенція».

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, педагогічна комунікативна компетентність.

Проблема якості педагогічної освіти сьогодні є ключовим напрямком досліджень у галузі світової педагогіки. Підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики. Держава забезпечує умови для підвищення престижу і соціального статусу педагогічних та науково-педагогічних працівників, їхнього професійного і культурного зростання.

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається удосконалення змісту освіти, оптимізація організаційних структур, постійний пошук найбільш ефективних форм і методів навчальної роботи, що відповідають сучасним значно збільшеним вимогам до підготовки фахівців в галузі освіти. Сьогодні потрібні вчителі, що володіють не тільки сумою певних знань, умінь і навичок, але й мають багатий внутрішній потенціал численних властивостей і якостей. Учителі початкових класів покликані вирішувати складний комплекс питань. Від їхньої професійної підготовки залежить успіх у забезпеченні навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, підвищення його якості та ефективності.

Спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності. Усе починається з учителя, з його вміння організувати з учнями педагогічно доцільні взаємини як основу творчого спілкування. Тому на сьогодні актуального

* © Зверева Н.Л.*